

DIGITÁLNA GRAMOTNOSŤ OBČANA AKO FENOMÉN SÚČASNEJ INFORMAČNEJ DOBY

Vojtech KOLLÁR – Peter POLAKOVIČ – Jana GASPEROVÁ

DIGITAL LITERACY CITIZENS AS A PHENOMENON OF MODERN INFORMATION ERA

ABSTRAKT

Predkladaný článok sa zaoberá digitálnou gramotnosťou občanov ako súborom kompetencií potrebných na identifikáciu, pochopenie, interpretáciu, vytváranie, komunikovanie a účelné a bezpečné použitie digitálnych technológií za účelom udržania či zlepšenia svojej kvality života a kvality života svojho okolia. Cieľom zvyšovania digitálnej gramotnosti by malo byť vytváranie digitálne gramotných občanov, označovaných tiež niekým ako digitálni občania (digital citizens). Tí sú schopní samostatne a zodpovedne využívať informačné a komunikačné technológie (IKT), a takisto sú tieto kompetencie schopní tiež replikovať.

Kľúčové slová: Digitálna gramotnosť, mediálna gramotnosť, digitálne technológie, informačná spoločnosť

ABSTRACT

The present article deals with the digital literacy of citizens as a set of competencies required to identify, understanding, interpretation, creation, communication and the efficient and safe use of digital technologies in order to maintain or improve their quality of life and quality of life of its surroundings. The aim of increasing digital literacy should be to create digitally literate citizens also referred to someone as digital citizens (digital citizens). They are able to independently and responsibly nutritional information and communication technologies (ICT), and also they are able to also replicate competence.

Key words: Digital literacy, media literacy, digital technology, information society

Úvod

V oblasti informačných technológií sa stretávame s rôznymi termínmi: informačné technológie, informačné a komunikačné technológie, digitálne technológie, výpočtová technika a v nadväznosti na ne s termínmi informačná gramotnosť, IKT gramotnosť, digitálna gramotnosť, počítačová gramotnosť. Ďalšími termíny, ktoré sa v súvislosti s technológiami a vzdelávaním vyskytujú, sú mediálna gramotnosť, IKT digitálna gramotnosť, počítačová a informačná gramotnosť, internetová gramotnosť, sieťová gramotnosť, technologická gramotnosť, hypergramotnosť a podobné. Zrejme je, že je v tejto terminológii určitá nejednotnosť, rôzni autori používajú rôzne termíny na opis rovnakých skutočností a naopak rovnakými termínmi opisujú rôzne skutočnosti.

Cieľom nasledujúceho článku je ozrejmiť pojmy súvisiace so súčasnými dôležitými kompetenciami v oblasti digitálnej a informačnej gramotnosti, ako dôležitými súčasťami modernej informačnej doby.

Digitálna gramotnosť ako kompetencia súčasnej doby

Digitálna gramotnosť býva stotožňovaná s IKT gramotnosťou, informačnou gramotnosťou, mediálnou gramotnosťou, IKT digitálnou gramotnosťou, e-schopnosťami a podobne. V tomto prípade môže byť formulovaná odpoveď na otázku, čo je digitálna gramotnosť a aké schopnosti a zručnosti a človeka rozvíja, pomocou IKT gramotnosti. IKT gramotnosť, gramotnosť v oblasti informačných a komunikačných technológií je súborom kompetencií, ktoré jedinec potrebuje, aby bol schopný sa rozhodnúť ako, kedy a prečo použiť dostupné IKT a potom ich účelne použiť pri riešení rôznych situácií pri učení aj v živote v meniacom sa svete (Dostál, 2007).

IKT gramotnosť zahŕňa:

- praktické zručnosti a vedomosti, ktoré jedincovi umožňujú účinne používať jednotlivé IKT,
- schopnosť s využitím IKT zhromaždiť, analyzovať, kriticky vyhodnotiť a použiť informácie,
- schopnosť využiť IKT v rôznych kontextoch a na rôzne účely na základe porozumenia pojmov, konceptov, systémov a operácií,
- vedomosti, zručnosti, schopnosti, postoje a hodnoty, ktoré vedú k zodpovednému a bezpečnému využitiu IKT,
- schopnosť prijímať nové podnety v oblasti IKT a kriticky ich posudzovať, porozumieť rýchlemu vývoju technológií, ich významu pre osobný rozvoj a ich vplyvu na spoločnosť.

IKT gramotnosť má zásadný význam aj v kontexte edukácie v rôznych stupňoch a typoch škôl. Súhlasíme s názorom, že nemožno rozvíjať v tejto dobe u študentov plnohodnotne ani jednu kľúčovú kompetenciu, bez toho aby sme súčasne rozvíjali ich IKT gramotnosť. Tiež ale platí, že študenti môžu dosiahnuť IKT gramotnosť, keď budú mať dostatočne rozvinutú čitateľskú a funkčnú gramotnosť a keď budú schopní využívať informačné technológie a vnímať ich význam a vplyv pre

spoločnosť v rôznych vzdelávacích oblastiach. Využitie informačných technológií v jednotlivých vzdelávacích odboroch má význam pre rozvoj IKT gramotnosti v podobe ponúkaných kontextov, nejde teda o rozvoj špeciálnych vedomostí a zručností s informačnými technológiami (Zounek, 2006). IKT gramotnosť znamená, že študent je na svojej úrovni vzdelania schopný využiť svoje vedomosti a zručnosti z oblasti informačných technológií pri učení a plnení zadanych úloh, k vytváraniu vlastných, originálnych diel, pri riešení problémov, na komunikáciu a spoluprácu.

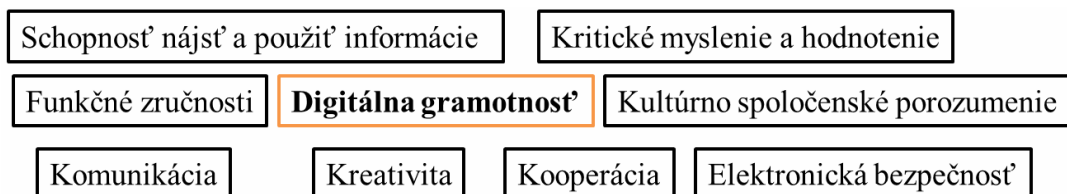

Obr. 1 – Vzťah transgramotnosti a digitálnej gramotnosti, (Hobbs, 2011)

Ďalšia možnosť, ako vysvetliť digitálnu gramotnosť, je v hľadaní rozdielov medzi informačnou, počítačovou a digitálnou gramotnosťou. O informačnej gramotnosti hovoríme ako o znalostiach a uvedomení si, kedy a prečo potrebujú ľudia informácie, kde informácie nájdú, ako ju vyhodnotia, použijú a ako ich budú oznamovať etickým spôsobom. U informačne gramotného človeka potom predpokladáme počítačovú gramotnosť.

Počítačová gramotnosť zahŕňa súbor vedomostí, schopností a zručností zameraných na ovládanie a využívanie počítača v živote (pracovať s textovým procesorom, s tabuľkami, grafmi, číselnými údajmi, vytvárať databázy a používať ich, spracovávať prezentácie, získavať informácie a komunikovať prostredníctvom počítača, využívať internet, vytvárať webové stránky, ovládať elektronickú poštu) (Jiráček et al., 2007).

Počítačovo gramotný človek vie, rozumie a vysvetlí základné pojmy z oblasti informačných technológií. Rovnako digitálna gramotnosť vzniká na základe rastúceho významu technológií v našom živote - televízia, rozhlas, tlač, internet, mobilné aplikácie a ďalšie formy digitálnej inzercie. Digitálna gramotnosť sa však okrem využívania sociálnych sietí, formovania digitálnej stopy dodržiavania pravidiel elektronickej bezpečnosti opiera aj o schopnosti nájsť a vybrať kritické informácie. Toto poňatie digitálnej gramotnosti dopĺňa W. Potter (2005), ktorý vidí podstatu digitálnej gramotnosti v prepojení, súvislosti, komplexnosti a zmysle aktivít (Connection, Context, Complexity, Connotation).

Obr. 2 – Kompetencie digitálnej gramotnosti v informačnej spoločnosti

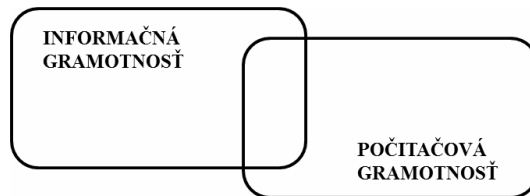
Digitálna gramotnosť nespočíva len v technickom zvládaní úkonov a znalostí spojených s ovládaním jednej technológie, napr. počítača, je javom značne zložitým, pozostávajúcim z kompetencií spojených s technickým zvládnutím informačných a komunikačných technológií, schopnosti práce s digitalizovaným obsahom, schopnosti zvládnutia bezpečného používania digitálnych technológií, komunikačných zručností a schopností.

Digitálna gramotnosť je rozvíjaná mnohými spôsobmi, pričom tieto postupy musia vždy zahŕňať rozvoj digitálnej gramotnosti ako celku (vrátane čitateľskej i funkčnej gramotnosti) (Hobbs, 2011).

Prístup k digitálnym technológiám určitej minimálnej kvality je jednou z dôležitých podmienok. Rozvoj digitálnej gramotnosti sa týka postupov, opatrení a vzdelávacích príležitostí, ktoré programovo prepájajú súbor čiastkových kompetencií s otázkami ich zmyslu pre jednotlivca alebo skupinu ľudí pri riešení problémov v každodennom osobnom alebo profesionálnom živote (Tyner, 2010). Medzi ľuďmi digitálne gramotnými a tými, ktorí digitálne technológie nepoužívajú alebo majú nízku úroveň digitálnej gramotnosti, sa vyskytuje metaforicky povedané, digitálna priepasť. Ľudia môžu patriť do skupiny digitálne začlenených alebo do skupiny digitálne vylúčených. Digitálne začlenenie však ešte nemusí znamenať vyššiu spoločenskú úspešnosť či lepšiu kvalitu života, naopak nadmerné využívanie IKT môže prinášať problémy so závislosťou na internete, zdravotné problémy, poruchy sústredenia atď. Sila väzby medzi digitálnym a sociálnym začlenením je tiež v rôznych častiach spoločnosti rôzna - iná je napr. v IT firmách a iná v malej komunite administratívnych pracovníkov.

Vzťah digitálnej gramotnosti a informačnej gramotnosti

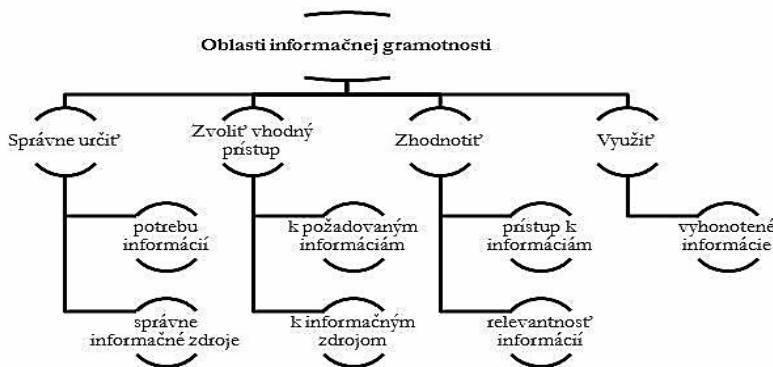
Informačná gramotnosť je nadradený pojem, ktorý počítačovú gramotnosť zahŕňa. Nezahŕňa ju ale nutne vždy celú, informačne gramotný jedinec musí byť aspoň čiastočne počítačovo gramotný, naopak počítačovo gramotný jedinec nemusí byť tiež informačne gramotný (World Bank, 2007). Aby sme mohli byť digitálno-informačne, musíme byť schopní zvládnuť počítač a iné technológie, s ktorými sa v živote stretávame.

Obr. 3 – Vzťah informačnej a počítačovej gramotnosti

Digitálna gramotnosť sa zdá byť veľmi podobná gramotnosti počítačovej, často s ňou býva však zamieňaná. Skutočne má k počítačovej pomerne blízko, ale nie je to len iné pomenovanie rovnakej veci. Digitálna gramotnosť počítačovú gramotnosť zahŕňa a pridáva k nej ešte niekoľko užitočných kompetencií: sú to schopnosti, znalosti, ktoré umožňujú kritické, kreatívne a bezpečne postupy, v práci s digitálnymi technológiami a to vo všetkých oblastiach života (International Telecommunication Union, 2009).

Na dosiahnutie informačnej gramotnosti musí byť jedinec schopný rozoznať, kedy potrebuje informácie, a ďalej ich vyhľadať, vyhodnotiť a efektívne využiť. Informačne gramotní ľudia sa naučili, ako sa učiť. Vedia, ako sa učiť, pretože vedia, ako sú znalosti organizované, ako je možné informácie vyhľadať a využiť ich tak, aby sa z nich ďalšie mohli učiť. Sú to ľudia pripravení pre celoživotné vzdelávanie, pretože môžu vždy nájsť informácie potrebné k určitému rozhodnutiu alebo k vyriešeniu danej úlohy. Prvýkrát tento termín použil Paul Zurkowski v r. 1974.

Obr. 4 – Vzťah informačnej a počítačovej gramotnosti, (Jurkovský, 2006)

Za informačne gramotných považoval jedincov, ktorí sú pripravení používať informačné zdroje pri práci, ktorí sa naučili, ako využívať širokú škálu techník a informačných nástrojov rovnako ako primárnych zdrojov pri riešení problémov. Počas sedemdesiatych rokov sa objavilo niekoľko ďalších definícií, ktoré sa všetky zhodovali na tom, že informácie sú pre spoločnosť nevyhnutné, a že je potrebné stále viac vedomostí a zručností k zaobchádzaniu s nimi. V žiadnej z týchto definícií však tieto zručnosti nie sú konkretizované.

Nutnosť presnejšieho vymedzenia pojmu vyplýva predovšetkým z rýchleho rozvoja nových informačných technológií. Informačná gramotnosť bola vnímaná ako priepasť, ktorá oddeľuje informačne vzdelaných, ktorí vedia ako a kedy užívať tieto technológie a robia tak s ľahkosťou, od tých tzv. informačno naivných, ktorí informačné technológie využívať nevedia a majú tak značne obmedzený prístup k zdrojom vedomostí. V tomto období sa objavuje aj termín počítačová gramotnosť a jej vymedzenie voči informačnej gramotnosti. Všeobecne je počítačová gramotnosť chápaná ako súčasť gramotnosti informačnej. Polovica osemdesiatych rokov je vo vývoji pojmu informačná gramotnosť kľúčovým obdobím. Vzniká definícia tohto pojmu, na ktorej sa nadväzovalo aj v ďalších rokoch.

V r. 1986 William Demo rozvinul definíciu, ktorú o rok skôr vyslovil Martin Tessmer: "Informačná gramotnosť je schopnosť efektívne vyhľadávať a hodnotiť informácie vzťahujúce sa k určitej potrebe." Dôležitými bodmi jeho definície bolo rozšírenie z jednoduchého vyhľadávania informácií aj na porozumenie a hodnotenie informácií, a ďalej i presná identifikácia potrebných schopností (vyhľadávacie stratégie, hodnotenie). Demo už nepovažuje knižnicu za jediný zdroj informácií, čo v tej dobe nebolo bežné. Veľký dôraz kladie na schopnosť uvedomovanie si vlastných informačných potrieb.

V tomto období prebiehala aj diskusia o postavení informačnej gramotnosti vzhľadom ku gramotnosti všeobecnej. Pohľad na tento problém vystihuje definícia: Definujú informačná gramotnosť ako pochopenie role a moci informácií, schopnosť informácie vyhľadať a používať ich pri rozhodovaní, ďalej schopnosť informácie produkovať a zaobchádzať s nimi za použitia informačných technológií (Tyner, 2010).

Záver

Práca, zamestnanosť, vzdelávanie, voľný čas a účasť na chode spoločnosti, to všetko a mnoho ďalších sfér našej spoločnosti je stále viac a viac "digitalizované", čo znamená, že informácie a tiež služby čoraz viac získavame prostredníctvom Internetu. Ak sa chceme teda podieľať na spoločenskom a ekonomickom živote, sú digitálne kompetencie základným predpokladom, navyše sa jedná o kompetencie prierezové, ktoré nám pomáhajú osvojiť si ďalšie kľúčové kompetencie, ako je komunikácia, jazykové zručnosti alebo základné zručnosti v matematike a prírodných vedách. Pojem gramotnosť je všeobecne zrozumiteľný, myslí sa ním zručnosť čítania a písania.

V poslednom desaťročí sa využíva všeobecné vedomosti pojmu gramotnosť a prevádza sa do iných oblastí a spája sa s inými zručnosťami. Komputelizácia spoločnosti priniesla tiež spojenie pojmu gramotnosť s používaním osobného počítača. Pojem počítačová gramotnosť sa stal tak bežným v slovníku užívateľov počítača ako napríklad zavináč, či e-mail. Ako je v postmodernej dobe bežné, nie je pojem používaný jednoznačne a ani nie je jednoznačne definovaný. Na druhú stranu vysoká dynamika nových technológií nepraje dogmám a rigidným definíciám. Počítačovou gramotnosťou sa všeobecne myslia kompetencie na ovládanie a využívanie osobného počítača. Pri presnejšom vymedzovaní počítačovej gramotnosti však už v textoch a pri jednotlivých autorov nachádzame väčšie či menšie rozdiely. Za menej vhodné vymedzenie považujeme napr. stotožnenie počítačovej gramotnosti so zručnosťou používať konkrétny program konkrétnej firmy. Za vhodné vymedzenie počítačovej gramotnosti považujeme kompetencie, ktoré umožnia jedincovi využívať nové technológie pre jeho profesionálnej a osobný život v tej miere, keď sa necíti PC hendikepovaný, nie je za digitálnu priehradou a jeho osobný i profesionálny rozvoj prostredníctvom počítača je otázkou jeho voľby.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- DOSTÁL, J. 2007. Informační a počítačová gramotnost – klíčové pojmy informační výchovy. Olomouc: Votobia. s. 60-65. ISBN 978-80-7220-301-7.
- HOBBS, R. 2011. Digital and media literacy: connecting culture and classroom. Thousand Oaks. Corwin Press. 214 s. ISBN 9781412981583.
- International Telecommunication Union. 2009. Measuring the Information Society. The ICT Development Index – Geneva, Switzerland. ISBN 92-61-12831-9.
- JIRÁK, J., WOLÁK, R. 2007. Mediální gramotnost jako dimenze současného člověka. Praha: Radioservis. ISBN 978-80-86212-58-6.
- POTTER, W. 2005. Media literacy. Thousand Oaks. SAGE Publications. 467 s. ISBN 1412909899.
- TYNER, K. 2010. Media literacy: new agendas in communication. New York: Routledge. 243 s. ISBN 9780415872218.
- World Bank 2007. Building knowledge economies. Advanced Strategies for Development. ISBN 0- 8213-6957-1.
- ZOUNEK, J. 2006. ICT, digitální propast a vzdělávání dospělých: socioekonomické a vzdělávací aspekty digitální propasti v České republice. Brno. Masarykova univerzita. s. 101 – 118. ISSN 1211-6971.

ADRESY AUTOROV

Vojtech KOLLÁR, prof. Ing., CSc. Vysoká škola manažmentu a verejnej správy, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: vojtech.kollar@vsemvs.sk

Peter POLAKOVIČ, PaedDr, Ph.D., Hochschule Fresenius, University of applied sciences, Standort München D-80797, Bundesrepublik Deutschland, e-mail: peter.polakovic@hs-fresenius.de

Jana GASPEROVÁ, Mgr., Vysoká škola manažmentu a verejnej správy, Furdekova 16, 851 04 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: jana.gasperova@vsemvs.sk

RECENZIA TEXTOV V ZBORNÍKU

Recenzované dvomi recenzentmi, členmi vedeckej rady konferencie. Za textovú a jazykovú úpravu príspevku zodpovedajú autori.

REVIEW TEXT IN THE CONFERENCE PROCEEDINGS

Contributions published in proceedings were reviewed by two members of scientific committee of the conference. For text editing and linguistic contribution corresponding authors.